

I den hellige bjørns SKOV

To fotografer rejser dybt ind i Finlands store skove for at finde den vilde natur, der spillede så stor en rolle i den gamle finske folketro.

Mødet imellem de kolde nætter og Solens første stråler danner gylden tåge og lange skygger over de endeløse træer og vandfyldte områder i Oulanka Nationalpark.

FOTO: URI GOLMAN

En stor brun hanbjørn bruger et ungt træ til at klø sig selv på ryggen (til venstre). Bjørne har vidt forskelligt udseende og personligheder. Ved skjulene i skoven ser man hurtigt, hvordan nogle er selvsikre, mens andre er mere sky.

FOTO: URI GOLMAN (TIL VENSTRE), HELLE OLSEN

Igennem årtusinder har floderne i Oulanka Nationalpark skåret sig ned gennem klippe-landskabet. Nogle steder bliver skovens lyde helt overdøvet af de højt brusende vandfald.

FOTO: URI GOLMAN

Tekst og foto
Uri Golman og Helle Olsen

To mænd står på den tilfrosne sø foran et højt, nøgent klippeudhæng. Gyldne stråler fra den lave sol trænger knap igennem den tætte skov omkring søen. I det fjerne høres de hæse kald fra årets første traner. Med okker-rød farve går de to mænd i gang med at male figurer på klippen – mennesker, elge, slanger.

Måske er det en hyldest til deres guder, til elgen på himlen, der evigt forfølger Solen, til de ånder, som mennesket består af, og til underverdenen, hvor livet leves videre i en anden form. Måske en hyldest til hele den verden, de tror på, til skoven, som er deres hjem, og til årstiderne, der styrer deres liv og evige vandring.

Vi er nær Hossa i Oulu-provinsen i Finland, og der er mange teorier om disse jægere og samlere, som levede her i stenalderen for omkring 6000 år siden. Meget af den forskning, der er gjort på området, tager afsæt i nutidens animistiske naturreligioner. Der er ikke noget nedskrevet materiale fra dengang. Men måske er der stadig en del af urmennesket gemt i os nutidsmennesker, som gør, at vi kan forstå, hvad de tænkte og gjorde, fordi det er det, vi selv ville gøre i en lignende situation. I hvert fald er det den følelse, vi har, da vi endelig sidder i skoven og laver mad på vores medbragte feltkøkken.

Vi har kørt i flere dage, siddet i skjul for at fotografere nogle af de dyr, der bor mellem træerne, faret vild i den finske urskov og har uden at vide det krydset grænsen til Rusland. Stilheden er fantastisk, og imellem træerne er der ikke en

vind, der rører sig. Røgen fra den rensdyrbøf, vi er ved at stege, stiger stille og lige til vejrs. Vi deler maden fra panden, skærer den i passende stykker med en kniv og spiser med fingrene. På en forunderlig måde føler vi os mere hjemme her, end vi nogensinde har gjort før. Trygge, mætte og med skovens lyde i baggrunden falder vi i søvn i teltet og drømmer os ind i en anden verden.

I det nordlige Skandinavien var der dengang en mere eller mindre fælles tro på måden, vores univers var opbygget på. Man var nogenlunde enige om, at den bestod af tre lag og nogle gange flere. I det øverste lag var himlen, hvor guderne var skabt, i det mellemste lag boede menneskene, og i det nederste lag lå underverdenen. De forskellige lag var støttet af en søjle, som endte i Nordstjernen og fungerede som en slags kosmisk flod, hvorpå man kunne navigere imellem de forskellige lag. Shamanerne eller åndemanerne var de mennesker, der havde en speciel kontakt med ånderne og kunne rejse frit imellem lagene.

De gamle shamaner, der kom med de første folkevandringer fra øst mod Finland, troede på, at vi mennesker bestod af flere ånder. Fra jægerfolket yukaghirerne, som levede i det østlige Sibirien, ved vi, at de troede på tre ånder. Den ene boede i hovedet, den anden i hjertet, og den sidste var den, der skabte vores skygge. En af disse ånder hed Löyly, og det var sjælen. Hvis Löyly forlod kroppen, var man død, men shamanen kunne igennem trance rejse med Löyly til de forskellige verdener for at tale med guderne og ånderne. Löyly er stadig i dag navnet på varmen og dampen i den finske sauna.

Det danske fotograf-par Helle Olsen (herover) og Uri Golman (herunder) tog til Finland som led i deres projekt WILD, der har til formål at beskrive de sidste vilde steder på kloden. I nr. 6/2016 kunne du læse om deres eventyrlige rejse til verdens mest utilgængelige nationalpark i Nordøstgrønland.

Selvom de ældste historier ikke er nedfældet på papir, har meget af den finske mytologi overlevet i form af sagn og sange, som blev fortalt fra generation til generation. Derfra ved vi, at bjørnen var så hellig, at det formentlig har været forbudt at male den. I hvert fald findes der kun meget få eksempler på bjørne i finske petroglyffer, eller klippemalerier. *Karhu*, det finske navn for bjørn, måtte ikke siges højt. Derfor omtalte man bjørnen som *otso* (den med de store øjenbryn) eller som "ven, bror eller fætter, der bor i skoven" eller et hav af andre navne. Ifølge professor emeritus Juha Pentikäinen, der igennem en lang karriere har forsket i den finske mytologi, har bjørnen haft over 300 kaldenavne. Den brune bjørn blev set som symbol på alle forfædrene, og de skulle vises respekt. Hvis man ikke gav bjørnen den respekt, den fortjente, ville jagtheldet vende, og menneskene ville sulte.

Forfatter Heikki Willamo har brugt det meste af sit liv på at undersøge og skrive om skovens myter og bjørnekult. "De første optegnelser, vi har om den gamle mytologi, stammer fra antropologer i 1700-tallet. De har beskrevet, hvordan bjørnekulten så på den brune bjørn, og hvordan den var en integreret del af samfundet. Dengang troede man på, at mennesket var et produkt af bjørnen på den måde, at en bjørnegud havde taget den første kvinde til ægte, og deres børn blev til mennesket, som vi kender det i dag."

I mange samfund i Nordskandinavien blev bjørnen et totem, et helligt dyr, som ikke kunne jages. Men i de finske skove kunne bjørnen give sig selv til mennesket. Det foregik igennem et ugelangt ritual om vinteren, hvor jægerne observerede bjørnen for at finde dens hi, fortæller Heikki Willamo. Først skulle jægerne gennemgå et renselsesritual i saunaen, der som regel havde to døre. Jægerne skulle gå ind ad den ene og ud ad den anden for at symbolisere, at de kom rene ud i en anden verden. Den mand, der havde fundet bjørnen, skulle gå ind i hiet og vække den. Udenfor havde man sat spidse pæle op. Når bjørnen kom ud, ville den kaste sig på pælene og på den måde ofre sig selv til menneskene. Bjørnen blev bragt tilbage til landsbyen, og efter nogle dage samledes hele landsbyen til måltidet. For

enden af spisepladsen lagde man et bjørneskind og satte en kvinde ved siden af for at symbolisere ægteskabet imellem mennesket og bjørnen.

Når måltidet var ovre, skulle kraniet og knoglerne renses og bringes til et af de hellige bjørnetræer. Disse træer var ofte meget store og gamle fyrretræer, som var blevet tilbedt i generationer. Her hang man bjørnekraniet op, så det kiggede mod øst, hvor Solen stod op, og hvor mennesket var kommet fra, men før dette skete, måtte bjørnejægerne tage en tand som en slags talisman.

Når kraniet var hængt op, og bjørneknoglerne begravet under træet, kunne bjørnen vende tilbage til himlen og blive genfødt på ny for at vende tilbage til jorden, forklarer Heikki Willamo.

FINLAND ER SKOVEN

Når man flyver ind over den finske skærgård, ser man først havet og et mylder af flotte skær og øer, alt sammen beklædt med træer. Så når man kysten, og træerne ser ud til at fortsætte i en evighed, kun brudt af smukke marsklandskeber og søer – tusindvis af søer. For os er det ikke svært at forestille sig, hvilke eventyr der venter os derude, men desværre er skoven ikke så gammel, som man skulle forestille sig. I det sydlige Finland har årtiers skovhugst fjernet mange af de oprindelige skove, og selvom meget er blevet genplantet, står mange hektar nu med monotone rækker af ens træer. Den gamle skovbund med mosser, svampe og en stor biologisk mangfoldighed er forsvun-

Hvert forår i de tidlige morgentimer mødes urfuglene på spillepladser – åbne områder i skoven, hvor kokkene kan vise deres pragt og kæmpe om hønernes gunst.

det. Heldigvis er der sket mange forbedringer på disse punkter, og Finland arbejder i dag på at finde mere bæredygtige løsninger.

For finnerne er skoven nærmest synonym med landet, og selv i dag er 74 % af Finland stadigvæk dækket af en eller anden form for skov, hvoraf omtrent 60 % er ejet af privatpersoner. Når man først kommer ind i skoven, er der dog tydelig forskel på ny og gammel skov. I den nye skov står lysegrønne træer monokromt i snorlige rækker.

Den boreale skov omspænder næsten hele den nordlige halvkugle og er en af de største lunger for vores jord. Det betyder, at skoven bidrager til at optage den CO₂, vi udleder, og omdanner noget af den til ilt.

FOTO: URI GOLMAN

Finlands nationaldyr: bjørnen

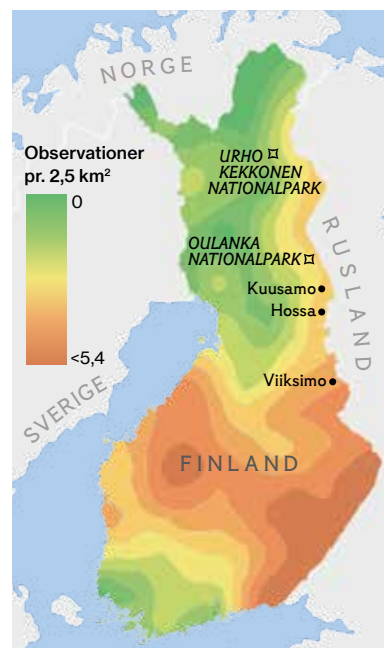
Den europæiske brune bjørn – en lidt mindre underart af brun bjørn – æder bær, korn, insekter, fisk, fugle, pattedyr og ådsler. Den er en stærk jæger, der kan nedlægge en voksen elg, svømme og klatre i træer – men den er ret menneskesky, så der er større chancer for at se et poteaftryk end bjørnen selv.

BRUN BJØRN (*Ursus arctos*)
 Vægt: 100-300 kg (han),
 60-200 kg (hun)
 Længde: 135-250 cm
 Højde: 80-125 cm

HAN, SOM IKKE MÅ BENÆVNES

Ifølge finsk og samisk mytologi blev bjørnen tilbedt som en forfaderånd, fortæller professor emeritus Juha Pentikäinen. Dens navn *karhu* måtte ikke siges højt, og store bjørnefigurer blev heller ikke afbildet på de klippemalerier fra yngre stenalder, der er fundet overalt i Finland. Mindre bjørnefigurer optræder og afspejler bjørnens ubrudte tilstedeværelse. Maleriet til venstre fra Yövesisøen kaldes til tider Artemis af Astuva og illustrerer den ubrudte kæde af vilde rensdyr med en nøgen kvinde, der danser imellem rensdyrene. Andre hyppige figurer på malerierne er elge, slanger og både.

I dag lever der bjørne overalt i Finland med flest observationer i de røde områder (herover). Det finske naturressourceinstitut (LUKE) anslår, at der før jagtsæsonen i efteråret 2016 levede mellem 1720-1840 bjørne i Finland, en stigning på 15 % siden 2015.

For øjet er det en smule kedeligt at kigge på, men det hjælper lidt, da Solen begynder at gå ned, og de sidste stråler maler stammerne røde og skaber en aura af den urtid, vi er kommet for at finde. Nogle hundrede kilometer mod øst begynder det hele dog at ændre sig.

Vi er på vej i vores lille bil ad de snorlige veje imod Kainuu, hvor vi skal mødes med Kari Kemppainen. Han har lavet naturudsendelser om Finland siden 1981 og er kendt som den mand, man spørger, når man som fotograf har brug for at dokumentere den unikke finske natur. Sammen med ham kører vi ud på de små grusveje i de helt store skove, og vores ankomsttid ifølge gps'en bliver hele tiden udsat. Som skoven ændrer sig, dukker der konstant nye motiver op. Kæmpesten dækket af røde lavarter; gamle, smukke træer med lav, der hænger ned som gråt langt skæg; og dybe farver i skovbunden, der trækker øjet længere og længere ind i den store skov. Her dufter også anderledes. Det er sommer, og der en varm duft af muld og fyrretræer. Det er en behagelig duft, og vi føler os på en eller anden måde hjemme, selv om ingen af os er vokset op i en skov. Vi lægger os på ryggen i den bløde skovbund og tager billeder af de høje træer, som tårner op over os, og bliver overvældet af en følelse af frihed.

Første gang vi mødte Kari for et år siden, levede han til fulde op til vores forventninger. Han er ikke så høj, men tætbygget som de bjørne, han holder så meget af, og hans ansigt bærer et flot præg af mange år i naturen. Han byder os velkommen og viser os vej til, hvor vi skal bo. Det er blevet mørkt, og han siger ikke så meget, men det gør man ikke her omkring, fortæller han os senere. Hans seriøse væremåde ændrer sig dog hurtigt til stor entusiasme, da han kalder os tilbage til stuen. "Skynd jer – skynd jer," nærmest råber han, "jærven er på besøg." Vi løber ned ad trapperne, men dyret er væk. "I var for langsomme," griner Kari, og vi fornemmer, at vi skal være vågne, hvis vi skal følges med ham. Kari begynder straks at fortælle om jærven og hans år i naturen.

Da Kari var lille, voksede han op på en gård midt i den finske natur. Hans familie var bønder og holdt rensdyr. "Alle talte om rovdirene, om ulvene og bjørnene, og vi fik af vide, hvor farlige

de var. Jeg var dog ikke enig og begyndte at interessere mig for dyrene på en anden måde. Med tiden blev det et mål for mig at vise sandheden. Jeg ville lave film, som skulle vise noget om dyrenes liv, og jeg tænkte, at jeg måske på den måde kunne gøre en forskel," fortæller Kari Kemppainen. Siden da er det blevet til mange film, og der er ikke tvivl om, at der er ved at ske en holdningsændring, både blandt politikerne og blandt befolkningen, som kan være med til at skabe en fremtid for skoven. "Dyrene og skoven hænger unægteligt sammen, og begge dele kan være med til at forme en nødvendig økonomi for landet. Sidste år skabte turisme en indkomst for Finland på flere milliarder euro, og det er noget, politikerne kan forstå," siger Kari med et skævt smil.

Lyden af skovmaskineri er noget, alle i Finland kender til. Skovindustrien indbringer årligt knap 150 milliarder kr. til landet. Det er en kæmpe arbejdsgiver, der skaber knap 40.000 job, og på den måde har skoven altid været en vigtig del af folks liv, både som levested, økonomi og arbejdsplads. Ifølge Heikki Willamo skete det store skift, da befolkningen blev fastboende. "Vi gik jo fra at vandre i en skov, vi ikke ejede, og som vi respekterede, til at bosætte os og tage ejerskab over et specifikt område. Det er en mental ændring, der gør en forskel, og på den måde mistede vi respekten for omgivelserne. Skoven har og vil altid være vores hjem. Den har skabt vores liv og levned, og det er vigtigt, at vi finder en måde at bevare dette på uden at ødelægge alt," siger han.

SKOVENS HJERTE

Selvom der er en del gammel skov i Kainuu, er der ikke meget urskov tilbage i Finland. Ved Viiksimo, hvor Kari Kemppainen holder til, ligger der dog et område nær den russiske grænse kaldet Elimyssalo. Her har skoven ligget forholdsvis uberørt i århundreder, og sammen med Heikki Willamo beslutter vi os for at vandre ind i hjertet af urskoven. Allerede da vi træder ind fra vejen, hvor vi har parkeret, ser vi en tydelig forskel. Her trænger der ikke meget lys ned til skovbunden, og terrænet er kraftigt kuperet. Træer, der er væltet i stormvejr, ligger nu langsomt og bliver til kompost og danner grobund for nyt liv.

Der er masser af svampe, og jorden er fugtig og sumpet. Under mulden er der ikke særligt langt ned til klippegrunden. Lige her er et af de få intakte økosystemer, som vi har ledt efter, hvor naturen er gået i total symbiose med sig selv; hvor laplandsuglen lever side om side med jærv, ulven og den store bjørn. Det hele føles magisk og til tider en smule skræmmende. Jorden her er så blød, og der er flere moser, som man ikke vil ryge i. Alligevel fortsætter vi dybere ind i skoven, alt imens Heikki fortæller levende om de gamle myter og hans egen tro på det spirituelle, som skoven kan give os mennesker.

Vi hører om hellige myretuer og om træer, man skal ofre til, inden man kan gå på jagt, og vi taler med hinanden om naturen og alle de store oplevelser og fordele, den kan give os mennesker. Lige pludselig stopper Heikki op, drejer lidt rundt og spørger: "Ved I, hvor vi er?"

Ingen af os aner, hvor vi er, og selvom vi har et kort, er der bare træer omkring os og intet at pejle efter. Vi griner alle sammen, lidt flovt. Hvis bare vi kan finde den nærliggende russiske grænse, så kan vi finde den nord-syd-gående linje og følge den mod nord, indtil vi rammer en eller anden form for vej, så vi kan finde tilbage. Vi ved, at grænsen ligger mod øst, og beslutter os derfor til at lukke øjnene og pege i den retning, vi tror er øst. Hvis vi er enige, må der være noget om sagen. 1 – 2 – på 3 åbner vi øjnene igen, men vi peger i hver vores retning. Nu er gode råd dyre; vi tjekker træerne for at se, hvilken side der gror mest mos på, da vi jo ved, at mos altid gror mod nord. Men her er der mos alle vegne. Vi ser, om vi kan finde Solen, så vi med vores ur kan finde verdenshjørnerne, men Solen er ikke synlig, og desuden har vi digitale ure. Heldigvis kommer vi i tanke om vores smartphones og lægger kameraudstyret på skovbunden, så det ikke forstyrrer det indbyggede kompas. Vi går lidt væk fra hinanden og finder straks øst. Reddet af moderne teknologi vandrer vi østover. Desværre går vores rute igennem en sump, og det bliver en udfordrende vandring tilbage i tiden. Hvordan kunne de første mennesker her færdes så let? Havde de ligesom dyrene en slags indbygget forståelse for det landskab, de bevægede sig i? I så fald er det en sans, vi har mi-

stet. Men endelig støder vi på de første gulmalede grænsepæle, der kendetegner overgangen til Rusland. Tajgaen, vi går i, kender dog ingen grænser, og de gamle træer fortsætter ind i ingemandsland, den ca. 12 km brede zone mellem de to lande.

I BJØRNESKJUL

I Finland er den brune bjørn blevet jagtet i århundreder og var på randen af udryddelse, men naturbevarelse og stram lovgivning har gjort en forskel. På bare halvanden generation er bjørnene kommet tilbage, og den genetiske mangfoldighed, der er nødvendig for enhver arts overlevelse, er fulgt med. I dag lever der mellem 1500 og 2000

bjørne i Finland, og tallet stiger hvert år. Det skyldes bl.a. den uberørte grønne korridor på grænsen imellem Rusland og Finland. I en større genetisk undersøgelse for nylig påviste genforsker Alexander Kopatz, at der var en klar forbindelse imellem de russiske og finske bjørne og en migration af bjørne fra Rusland ind i Finland.

Den brune bjørn er fredet i EU og må ikke jages. Alligevel har Finland opsat en forvaltningsplan, der tillader kvoteret bjørnejagt i visse områder. I det nordlige Finland, hvor der er renhold, er der gjort plads til en vis mængde bjørne, som ikke må overstiges, da bjørnene anses for at være farlige for renerne, som også bibringer mange penge til den finske økonomi. I de sydligere egne

Helle og Uri medbragte deres egen foldekano under rejserne i Finland for at dokumentere de vældige søer og med større lethed bevæge sig dybt ind i de store skovsystemer.

må der skydes et vist antal bjørne om året. Som jæger skal man bestå en bjørnetest for at kunne opnå en bjørnelicens. Selve testen består i at man inden for 90 sekunder skal kunne placere fire skud på en skive, der er 17 cm i diameter.

I Finland er der splid mellem dem, der bifalder bjørnejagt, og dem, der er kraftigt imod og taler for et totalforbud mod al jagt på ulv og bjørn.

Kari Kemppainen fortsætter sit oplysningsarbejde igennem film, men for nogle år siden fik

han en ide. Der var begyndt at dukke steder op i Finland, hvor turister kunne komme og se bjørne fra skjul, og Kari havde øje på det helt rigtige sted. Et smukt stykke skov ved Viiksimo, hvor han havde set spor af mange bjørn og jærv. Sammen med vennen Jani startede han virksomheden Boreal Wildlife Center. Igennem flere år begyndte de at fodre bjørne ved nogle af søerne og bygge skjul: firkantede, grønmalede kasser med camouflerede kamerahuller, et smalt udkigsvindue og den vigtige, 5-7 m høje skorsten, som skal bære duften af menneske væk fra den ellers så sky bjørn.

Inde i skjulet var der trangt, men vi satte os godt til rette i vores soveposer med alle vores objekter, tripods og andet udstyr. Pakkede vores medbragte mad ud, så papiret ikke ville knitre og skræmme bjørne væk. De første par timer gik, men med ét kom den første bjørn i søgefeltet. Dens pels var kraftig, og dens sorte næse vejrede i vinden, mens den kiggede nervøst rundt. Den var ikke stor, og på kropsbygningen kunne vi se, at det var en hun. Hun luntede ind til den udlagte mad, snupede en luns kød og stak af ind i skoven igen. Med tiden blev hun trygtere og blev lidt længere ved maden, indtil en stor han kom frem fra træerne. Han løb direkte ud mod hende, og hun skyndte sig væk. Han var enorm med en smuk lys krave af tyk pels over sine brede skuldre. Han kom tæt på skjulet, og vi holdt nærmest vejret, vel vidende at der kun var 1,5 cm træ imellem os og ham. Han gik over til et lille fyrretræ, rejste sig på bagbenene og begyndte at vride sig fra side til side for at klø sig på ryggen eller måske for at markere sit territorium. Med kameraerne klikkede vi løs, og som aftenen gik, kom der flere og flere bjørne. Det var et mageløst syn.

Ligesom med bjørnejagten er der dog stadig mange, der ikke synes om fodringen af bjørne. Argumentet er, at det forstyrrer bjørnenes vaner, og at den tætte kontakt med mennesker kan være farlig for begge parter. Der er dog heldigvis ikke nogen beviser for, at bjørne uprovokeret har angrebet mennesker i Finland de sidste 100 år. Når der har været uheld, har der været tale om en skamskudt eller jaget bjørn, og det er de færreste finner, der overhovedet har set en bjørn i det fri uden for et bjørneskjul. Fodringen af bjørne er

udviklet i tæt samarbejde med rovdyrksperter, og som Kari siger: "Engang kunne bjørnene her fiske laks, ligesom dem man ser i Alaska, men i dag er laksen væk på grund af menneskets indflydelse. Derfor må vi hjælpe med at udfylde de huller, vi selv har skabt." Og han fortsætter: "Samtidig trækker bjørne en del turister til. Hvis vi kan bevise, at en bjørn er meget mere værd i levende live, kan det bruges til at overbevise beslutningstagerne om, at større områder skal fredes og bevares for eftertiden."

KURS NORDPÅ

I vores lille bil fortsætter vi rejsen nordpå. Det er blevet efterår, og træerne er hurtigt skiftet fra de mange grønne toner til flotte orange og røde. Farverne er så kraftige, at træerne næsten ser lysende ud. Heroppe mod nord er store områder af skov blevet bevaret, mens de mange floder og vandfald skaber landskaber, man ellers kun kan drømme om. Det er meget tidlig morgen, da vi sætter os op i en lille Cessna Skyhawk og letter fra banen i Kuusamo for at flyve over Oulanka Nationalpark. Knap er vi i luften, før vi opdager, at en let tåge er ved at stige op fra den fugtige skovbund, så det ser ud, som om træerne gror ud af den klare luft. Solen, der nu er dukket op af horisonten, trækker skyggestreger over det surrealistiske landskab. I en time flyver vi over den smukke skov og ser ned på de høje træer. Heroppefra kan man se, hvor stort det hele er. Det er svært at forestille sig, hvordan de første mennesker kunne finde vej imellem alle de træer, tørvemoser og søer. Dengang var der ingen veje, antenner eller gps'er at pejle efter, og vi mennesker måtte stole 100 % på vores instinkter. Der var dog heller ingen grænser, som fortalte os, hvor vi måtte eller ikke måtte være. Ligesom dyrene var vi frie og levede på lige fod med dem. Dyrene repræsenterede vores ånder, forfædre, vejledere og endda guderne, der fortjente vores respekt og vores beskyttelse. □

Om efteråret starter den finske *ruska*: årstiden, hvor træerne bliver gule, røde og brune og skaber et spektakulært skue, før sneen falder og forvandler alting til sort-hvid.

I april er Finlands bjørne kommet ud af deres hi. Det vækker stadig ærefrygt at møde det kraftfulde dyr, som fortidens mennesker holdt så hellig, at dets navn ikke måtte nævnes.

FOTO: HELLE OLSEN

